

Korelácie experimentu a teórie v (po)postmoderných stredoeurópskych literatúrach

Názov habilitačnej práce Mgr. Mareka Mitku, PhD. odkazuje na priestor stredoeurópskych literatúr, konkrétne na prozaickú tvorbu autorov v období po roku 1989, prípadne po roku 2000. Habilitačná práca je rozdelená na dve časti: prvá je venovaná problematike experimentu a interpretácii stredoeurópskej experimentálnej prózy, druhá slovenskej vede po roku 1989 z rôznych hľadísk. Hneď na úvod svojho posudku musím pripomenúť, že napriek identickému obdobiu, ktoré Mgr. Marek Mitka, PhD. v oboch častiach svojej habilitačnej práce skúma, sú tieto zároveň disparátne. V jej potenciálnom knižnom vydaní treba obe časti prepojiť systémovojšie ako len vymedzeným obdobím či niektorými analyzovanými textami – napríklad tak, že k prózam, ktoré habilitant interpretuje, priradí ich literárnokritickú reflexiu z druhej časti, respektíve v tejto by skúmal len také literárnovedné výstupy, ktoré súvisia s knihami interpretovanými v prvej časti. Ukázalo by sa tak, ako je prozaický experiment vnímaný a hodnotený v rôznych literárnovedných súvislostiach, prípadne prečo kritika oceňuje tento spôsob umeleckej tvorby v niektorej krajine viac, v inom národnom kontexte menej.

S doteraz uvedeným súvisí aj moja ďalšia kritická pripomienka – zatiaľ čo prvá časť habilitačnej práce sa sústreďuje na pôvodný, umelecký text, druhá pracuje s metatextami, nevyhnutne odlišný je potom i metodologický prístup k nim. Habilitant sa síce hlási k štrukturalizmu, ale umelecký text si, samozrejme, vyžaduje iný spôsob spracovania ako vedecký – interpret metatextu by mal brať do úvahy aj prototext. Prvú časť Mítkovej habilitačnej práce oceňujem aj preto, že výskum experimentálnej prózy v slovenskej literárnej vede takmer absentuje, na rozdiel od pomerne rozvinutých analýz experimentálnej poézie. Dôležité je tiež vymedzenie daného pojmu, respektíve jeho problematizácia (aj preto habilitant uvažuje nie o termíne, ale o moduse operandi). Mgr. Marek Mitka, PhD. sa usiluje charakterizovať experiment v literatúre, pričom rozlišuje medzi postmodernou a experimentálnou prózou, no tiež medzi experimentom a hrou, ktorá môže byť jeho súčasťou. Treba však zdôrazniť, že habilitant vníma hru ako ludus (teda s istými pravidlami), ale obchádza paidiu, t. j. hru bez akýchkoľvek limitov – takáto reflexia hry (napríklad podľa P. Winczera) by jeho argumenty značne narušila. K experimentu však pristupuje Mgr. Marek Mitka, PhD. pomerne komplexne – ako k teoretickému problému, ktorý (aj kriticky)

konkretizuje na rôznych textoch v určitej historickej etape. V druhej časti habilitácie píše o tých textoch z literárnej vedy, s ktorými sa viac-menej identifikuje, prípadne ich považuje za kánonické, a ktorých výber je motivovaný tiež jeho knižnými preferenciami (analyzuje monografie o dielach, ktoré sám dobre pozná či skúma). I keď sa habilitant ani v prvej časti nemohol vyhnúť selekcii (z množstva autorov, ktorí vo svojej tvorbe využívajú experimentálne postupy), predsa len spája jednotlivé kapitoly v nej zameranie sa na problém, ktorý sa usiluje „riešiť“ a dôjsť k (parciálnym i syntetizujúcim) zisteniam. Mitkovo skúmanie metatextov v druhej časti práce je do značnej miery „izolované“ a spojíva medzi jednotlivými kapitolami absentujú – pars pro toto v štúdiu o Rakúsových románoch habilitant analyzuje naratívne a literárnoteoretické korelácie diskurzivity v nich, teda i prepojenie medzi (Rakúsovou) vedou a umením, v kapitole o Šrankovej a Matejovovej koncepcii Mitku zaujíma literárnokritická syntéza, t. j. problém značne vzdialený od Rakúsových naratívov. Zatiaľ čo v prvej časti sa habilitant sústredene venuje jednej téme, hoci ju rozoberá z rozličných uhlov, v druhej časti habilitácie sa zameriava na množstvo disparátnych javov, ktorých analýza si vyžaduje oveľa väčší priestor, než aký im vo svojej práci môže poskytnúť. Všetky Mitkom naznačené problémy sú nepochybne dôležité a svedčia i o jeho kritickom myslení – ambivalentnosť hodnotiacich postojov v súčasnej kritike sa však podobne ako téma literárnych dejín nedá „vyriešiť“ na niekoľkých stranách.

Aj vzhľadom na otvorenosť témy (experimentu v literatúre autorov, ktorí ďalej tvoria) je evidentné, že cennejšie ako syntézy sú otázky, ktoré po prečítaní práce vzniknú – napríklad, ako sa líši experiment v rôznych literárnohistorických obdobiach, kedy je ne/funkčný, aký je (i vzhľadom na spomenuté diferencie medzi ludus a paidiou) rozdiel medzi hrou a experimentom, no tiež medzi postmodernou a experimentálnou prózou (pripomínam aspoň tvorbu Pavla Hruza, o ktorej som sama uvažovala ako o postmodernej, zatiaľ čo habilitant pripomína jej experimentálny ráz, respektíve upozorňuje na podobné, ba až identické znaky experimentálnej a postmodernej literatúry). Možno sa tiež (i na základe Mitkových reflexií) pýtať, aké sú rozdiely medzi slovenským a českým, poľským či maďarským prozaickým experimentom, prečo existujú obdobia literatúry bez experimentu a naopak, čo určuje kvalitu (experimentálneho) textu, či je „čistá/absolútna“ poézia vždy experimentálna, respektíve čo sa stane s experimentom po čase (text, ktorý popieral klasické písanie, sa predsa tiež môže stať kánonom). Dané otázky rozširujú bádateľské okruhy habilitácie, a to smerom k estetikej a vývinovej hodnote diela, ku komparatistike, genológii (najmä ku slohovo-typologickým charakteristikám) a i. Osobne ma však Mitkov text zaujal predovšetkým preto, že mi umožnil

intenzívnu komunikáciu s ním/s jeho témou/s jej reflexiou, potenciálny dialóg by mohol vzniknúť aj na habilitačnom konaní. Na druhej strane, hoci habilitačná práca vyvoláva produktívne a legitímne otázky, na viaceré z nich by som očakávala (akokoľvek čiastkové) odpovede. Ak napríklad Mgr. Marek Mitka, PhD. uvažuje v nadväznosti na štúdiu V. Papouška o vzniku a typológii experimentálnych textov, predsa len by som sa pokúsila o ich presnejšiu charakteristiku, i keď si cením Mitkovo „domýšľanie“ Papouškovej klasifikácie či hlbavé reflektovanie iných koncepcií: „Abstrahujúc z Křivánkovho tvrdenia, za indikátory skutočného literárneho (azda nielen básnického) experimentu by sme teda mohli považovať cieľavedomosť a zároveň sebareflexiu. Tu však už stojíme pred otázkou, či kýžená manifestačná sebareflexia sprevádzala experimenty naozaj nerozlučne a či experimentovanie nebolo v určitých etapách literárneho vývoja skôr produktom intuície alebo nezáväzným pokusom o hru či dokonca čírou recesiou?“ (s. 10). Ak už Lawrence Sterne napísal experimentálnu prózu, ako sa jeho „román“ odlišuje od súčasných experimentálnych textov? Mitka síce argumentuje inou látkovou skutočnosťou (objektom postmoderny je tiež arteficiálna realita) či „diskontektivitou“, uvažuje tiež o hubíkovskom „obrate k jazyku“ a jeho systémom, ale opätovne, nejde tiež o typické znaky postmoderného textu?

Moja ďalšia, tentoraz metodologická poznámka smeruje k miestami nevecnému/fiktívnemu písaniu habilitanta, ktorý hneď v úvode píše o tom, čo v práci nie je: „V práci sa, samozrejme, nezaobráame knižnou produkciou na platforme všetkých literárnych druhov a existujúcich tvorivých prístupov vo vyššie uvedenom časovom období. To by bol, pravdepodobne, naskrz neuskutočniteľný a vskutku donkichotovský úmysel.“ (s. 6), hoci vzápätí (našťastie) konštatuje, čo v nej bude: „Prístup, ktorý sme si zvolili v našej habilitačnej práci, je v podstate striktne selektívny, upriamujúci pozornosť na značne špecifické poetologické javy.“ (tamže). Na inom mieste práce habilitant konštatuje: „Prirodzene, vonkoncom si tu netrúfame uvažovať o zavedení a následnom rozvíjaní pojmu *experimentálna próza* ako logického pendantu k pojmu *experimentálna poézia*,“ (s. 23), napriek tomu, že ide o legitímny pendant, o ktorom uvažuje. Takéto písanie pravdepodobne súvisí s Mitkovou tendenciou k eseizmu, ktorý potvrdzujú aj iné metaforické, „poetické“ či knižné vyjadrenia. Uvedené smerovanie pritom kontrastuje s metajazykom niektorých častí habilitačnej práce – vnímam ho aj ako konflikt medzi Mitkovými literárnokritickými aktivitami/recenziami a literárnoteoretickými štúdiami, v ktorých nachádzame diametrálny odlišný idiolekt. Inak povedané, akoby do habilitačnej práce občas prenikli prvky publicistického/esejistického či literárnokritického diskurzu, našťastie však tieto nenarúšajú

vedeckosť textu. Práve takéto spájanie exaktného „metajazyka“ (s množstvom cudzích slov a komplikovanými súvetiami) a „uvoľneného“, komunikatívneho jazyka je pre Mitkov štýl príznačné: „Vyššie avizovaná rôznosť uchopovania intertextuality ako efektívnej pracovnej metódy je dobre explikovateľná aj v súvzťažnosti s niektorými textami prozaika (Vladimíra) Ballu. To, čo sa u Horvátha javí ako elegantné „vpisovanie sa“ do cudzích mustier, ktoré nie sú pre čitateľa v žiadnej časti výslednej prózy priamo pomenované, má v prípade Ballových piatich *Tekutých poviedok* zo súboru *Unglik* profil zámerného zdecimovania textovej predlohy, odčítateľnej na dôvažok v podobe mena autora a názvu diela pod titulom inkriminovanej poviedky.“ (s. 58). Podobne typické je, že habilitant si dokáže poradiť s „nezrozumiteľným“ dielom, i preto, že sa usiluje pochopiť detaily a preniknúť do intertextuálnych súvislostí – v tomto smere vyzdvihujem Mitkovu vskutku invenčnú a napriek desémantizácii Horváthových próz paradoxne aj ich zmysluplnú interpretáciu.

Naopak, v reflexii o Adamčiakovej poézii Mgr. Marek Mitka, PhD. konštatuje tiež fakty, ktoré už objavila literárna veda (pars pro toto J. Šrank): „Na tomto mieste chceme zdôrazniť zásadný fakt – totiž sme presvedčení, že relevantná časť experimentálnej textovej tvorby M. Adamčiaka je analyzovateľná (interpretovateľná) metódami literárnej vedy, resp. literárnej kritiky, ergo nepatrí pod recepcnú ‚kuratelu‘ teórie výtvarného či hudobného umenia.“ (s. 17). Habilitant zároveň trefne poukazuje na spojivá medzi postupmi v dielach Adamčiaka a autorov tzv. textovej generácie, pričom polemizuje so Šrankovou koncepciou, hoci sám Šrank upozorňoval na jej úskalia. V neposlednom rade pripomínam tiež viaceré „technické“ nedostatky práce (napríklad nie vždy dôslednú interpunkciu, nepresné označovanie vynechaných citácií či miešanie starej normy s novými pravidlami a i.). Na s. 29 by som citáciu v poľštine preložila do slovenčiny, niektoré miesta práce sú precitátované (pars pro toto s. 20), pričom stačí „ubrať“ z citácií a i.

Napriek čiastočným výhradám odporúčam habilitačnú prácu Mgr. Mareka Mitku, PhD. *Korelácie experimentu a teórie v (po)postmoderných stredoeurópskych literatúrach* prijať na obhajobu a po úspešnej obhajobe mu odporúčam udeliť akademický titul docent v odbore habilitačného a inauguračného konania *Teória literatúry a dejiny konkrétnych národných literatúr*.